

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ivdx Magistratevs Senator

Zype, Franciscus van der

Antverpiæ, 1633

Cap. VI. De Litium remediis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14280

cuius vestibulis, ac porticibus tamdiu sæpè partes deambulant & concurrunt, vt pluries amplius temporis spatium insumant, quàm Iustinianus indulserit causis ipsis finiendis, earumque instantiis perimendis; tum quòd vel Iuris ordo non seruetur, vel scrupulosè nimium seruetur, non amputatis omnibus ambagibus non necessariis ad litis contestationem, causæ statim ritè cognoscendum, definitiuum calculum porrigendum, eiusque tandem executionem maturandam, tot subterfugiis, dilationum comperendinationibus, & protestulum gryphis intricantur lites, vt ex labyrintho Dædali citius euadas, & nodos Gordios exsoluas, quàm has aranearum telas.

Sed & primam instantiam tardo molimine decurrissè non sufficit; succedunt appellationes, causæque de nouo aguntur, maiori animo quàm de Marcello Hannibal prædicabat, quòd siue vinceret, fortiter victis instaret; seu victus esset, instauraret cum hostibus certamen, vt nulla litigantibus quies, nisi post annos Platonicos apud Rhadamantum sponderi possit, vsque adeò, vt altius iam progressum sit litium, & fori malum, quàm vt curabile esse credatur. *Desinit, inquit Senec. esse remedio locus, ubi que fuerunt vitia, mores fixi.*

CAP. VII.

De Litium remediis.

Nihilominus quod obtineri omni ex parte non potest, saltè vt quatenus potest, & quo se vsq; vires humanæ extendunt, habeatur, satagendū est: nimirū vt scaturigines obturentur, vnde lites exiliunt; & quæ exuperunt, ita excipiantur, vt quàm minimo tempore viete permittantur, vitiorumque humanorum, ex quibus nascuntur, à quibus nutriuntur, pœnæ à legibus propositæ diligenter infligantur, quin & exasperentur edictis Principum, Magistratum decretis, Iudicantium arbitriis, vt quanto altius cœtit malum, tanto penitiùs eradicetur.

Igitur primum aduersus lites remedium est Patientia, quæ ea, quæ vitare non possumus, leuiora facit. eam totius Philosophiæ robur meritò vocat Plato;

Patientia cunctos Hos superat casus

1.
Remedia
aduersus
lites: 1. Pa-
tientia.

nec

Nec malè quidam oculum vitæ prudentiam, sal. vitæ amicitiam, baculum vitæ Patientiam dixit. Sed ab eo Philosophico remedio. nec longè abesse oportet Theologicum, aduersus tum publicas tum priuatas lites; quod quotidie Ecclesia in Hymnis Ecclesiasticis vsupât, Deum precando, vt extinguat flammam litium, ne lites horror infonet, dissoluat lites vincula, adstringat pacis fœdera. Accedant his Concionatores, & auditoribus suis frequenter inculcent illud *Ecl. 28. Abstine te à lite, & minues peccatum.*

2. *II. Malitia vindicta.* Politica porro & iudicia remedia sunt, vt in primis malitia ipsorum litigantium omni modo compefcatur. ac præsertim vtile foret restituto Censorum officio acriter eam notare, in partiumque vitia, malignitatem, ebrietatem, iurgia, periuria, religionis contemptum animaduertere, & quæ patet officium Iudicis, his vitiis, vnde fluant lites, obistere, & diuini verbi præconibus earum in sacris sermonibus detestationem commendare. Iudex porro in iis, quæ coram se occurrunt, nequâquam desit, atque litigantium temeritatem, sycophantiarum, redemptorum litium damnatione in expensas, & damnâ, infamiam in bonæ fidei iudiciis, pœnis plus debito petentium & Sacramenti religione deterreat, non dissimulatis pœnis quas leges proponunt:

Primò, ne potentiores aut sycophantæ transcriptis in se aliorum actionibus vexent, atque in primis Aduocati alijue pragmatici cum litigatoribus quocumque modo paciscentes, sub eorumque vmbra & nomine alios per fas & nefas exagitantes. *l. 6. §. 2. l. 5. C. de postul. l. 53. D. de pact. l. 16. §. 1. l. 7. D. mandat. l. 1. §. D. de ext. condit.* Deinde Iurifurandâ religione litigantes compefcant; quod maximum dicitur mendacium causarum remediû Iustin. appellat *l. 2. §. C. de iur. p. n. o. q. q.* quod non malè in vsu atriùs reuocandum contendit Thpk. *ad l. 1. §. 1. q. 4.* quamuis hodie consuetudine penè emortuifuerit; sed talis consuetudo non mouit Lucium II. *in l. 1. c. de iur. i. de Iure iur.* neque ius prius *in c. 1. §. 2. x. d. tit. Bonifac. VIII. in c. 1. §. fin. eod. in. 6. c. in iud. mal. in c. 1. §. 1.*

Tertiò, vt quem temerè aduersarium suum in iudicium vocasse constituerit, viatica, litisque sumptum aduersario reddere iubeat *l. 1. §. 2. D. de iud. id est, damnum omne, & impensas litis.* *l. 1. D. ad 5. C. Turp. §. 2. Instit. de pœn. temer. litigant.* quamuis iniuriò iustam causam putauerit se habere, & in medio litis cursu iniquitatem deprehendens, peruicaciter propositi tenax fuerit

rit Vasq. l. 1. *controuers.* c. 41. Guid. Pap. q. 137. & si quis vexandi aduersarij causâ instrumenta, quibus ius suum liquet, serò protulerit, quamuis vincat, expensis mulctetur. l. 4. *C. de fruct.* Eòdem pertinet, vt in causa appellationis non expensarum tantùm ratio habeatur, sed & mulctę temerario appellanti indicendæ. l. 6. §. 4. l. 19. *C. de appel.*

Nec abs re foret in vsum reuocari plus debito petentium, & in quibusdã causis, quę fateri oporteat, inficiantiũ pœnas, & infamiam in actione bonę fidei damnatorum, quorum tanta hodie temeritas non esset, si ex talibus iudiciis notandos sese, atque ne ad honores dignitatesque prouerentur impediendos, præscirent. multi potius transactionis alicuius periculum facerent, quàm atre notę aleam subirent. nunc perinde concurritur, ac si athletę læudis promerendę gratiã è carceribus proflirent.

Aduersus Cupiditatem admodum profuerit, seuera animaduersio in eos qui *Mei ac Tui* terminos improbè mouerint; furtorum, rapinarum, damnorum iniuriã datorũ, aliorumque priuatorum delictorum rei fuerint. quò refertur & illorum nequitia, qui sub velamine contractuum, aliena rapiunt. Vnde tam seriò leges ex bonæ fidei contractibus damnatos infamiã notant. quæ si in vsum reducerentur, magna litibus amputandis nouacula daretur. in cæteris contractibus quacumque aliã ratione, nequitia aliena concupiscentium coërcenda est.

Huc etiam refertur, vt Ecclesiastici ac seculares Iudices intra veteres Iurisdictionum suarum terminos se contineant, placidè alteri alteros ferant, ac iuuent; cuique suum gladium relinquunt, cuique suus sufficiat. Dei ordinationi resistit, qui potestatis sic diuisæ terminos transilit. Absint malè illi feriat, qui Imperatorem optant, qui Ecclesiæ iurisdictionem auferat: absint & illi qui vtramque extra finis spiritualis necessitatem ad clerum trahant; absit maximè Parthenius ille, qui litibus publicis exscindendis summum illud remedium adfert, vt Cæsar Pontificiam omnem auctoritatem ad se trahat. cum nihil potentius esse ad publica diffidia, quàm huiusmodi de rebus Imperatorum ac Pontificum contentiones, tristia plurimum seculorum exempla docuerint.

Porrò Ignorantia etiam castiganda est eorum, qui temerario furore in lites proprias, aut alienas prouunt: qui non sine fucis de re consultant, & verum ipsum sine vero studio scire,

3.
III. Cupi-
ditatis.

4.
IV. Ignorantia.

scire, aut potius nescire quærunt.

5. *V. Pauper-
ratis me-
del.a.* Sed & Paupertas ad res nouas & lites mouet, atque illatas
maximè retardat. Vnde Plato: *Pellenda ex ciuitate diuitie, pellen-
da etiam paupertas: illa enim delicias, otium, & ambitiones adferunt,
hæc autem lites, seditionem, & turpem questu.* De ea è *Repub. tollenda l. 3. c. 9.* fufius. cum illa inter litigantes priuatim confide-
ratur, occurrit illud; *Iudicia in iustitia pauperes.* *Isaie. 11.* beni-
gnitate legum retardanda est, ne in lites ebulliat, rescriptis
moratoriis, dilationibus annalibus, quin & quinquenniali-
bus iuuanda. quam non decoctor luxus, sed fortunæ asperita-
tas infelicibus debitoribus aduexit. satius enim ita paupe-
rem subleuari, cum aliquo incommodo debitoris, quam
vtrinq; obstinatis animis collidere, & post longos insuper
sumptus inanem facere actionem, quam debitoris excludat
inopia. Sed & pauperibus actoribus & reis subueniendum à
Iudice, ne ius suum teneantur derelinquere indiscussum, iussis
Aduocatis, Procuratoribus, Scribis, Notariis, aliisque Iustitiæ
ministeris, vt gratis eorum causas amplectantur, atque pro-
moueant, quas iustas repererint, recepturi mercedem vel à
Deo, qui sibi factum imputat, quod vni ex minimis factum
est; vel à Republica, si ita laudabiles eius mores ferunt; vel à
paupere, si ex lite victor iustam prædam retulerit, vel aliàs ad
pinguiorem fortunam deuenierit.

Meminerit tamen semper Index illius *Exod. 23.* *Pauperis
quoque non miseraberis in iudicio: sic sumus viduis in iustitia debitores,
quod aliis iniustitiam facere non debemus.* *et ex tenore x. de for. compet.*
Iustam igitur causam pauperum amplectantur, ne oppri-
mantur, non opprimant, ne vexent, ne ad iniquam transactio-
nem adigant aduersarios.

6. *VI. Aduer-
sus ebrie-
tatem.* Lites ab Ebrietate nascentes compescuerit, qui ipsam
ebrietatem, quo in Imperio pertinent constitutiones editæ in
Comitiis Augustan. an. 1500. 1530. 1548. *tit. de compot. &* apud
Belgas Caroli V. quæ & decretum, nullum crimen per illam
excusari, sed duplici pœnâ plecti. & Maximilianus II. ebriosos
ab Imperij officiis exclusit. Basilides Moscus publice ebriosos
in carcere impexit, neque emisit, nisi triduo ante paschæ
Iurgia, pugna, lites coram Baccho, ac deinde Iudice excitatæ,
cum omni acerbitate inspiciendæ sunt. improbitas pœnitenti-
am impit, non vtilia aliam generet. *Potto Ignorantia Otto*
non tunc aliàs iniqui modis ex ebrietate lites tentandæ sunt, vt
condonari sopiantur, quod si quis renuerit, tum mihi iustum,
quod

quod aliàs dubium, Anthonij Fabri iudicium l. 9. *Cod. tit. 22.* vt re-
nuens postmodũ siue superet, siue cadat, semper expensas luat;
vt de contumace leges statuerunt. Rectè Aristoteles 8. *Erbic. c. 1.*
& 2. *Politic. c. 2.* ait, legum latori circa amicitiam magis & concor-
diam, quàm circa iustitiam studendum. Archidamus Rex Laced.
duos amicos litigantes in fanum vocauit, arbitrum sumere iussit,
ipse sumptus, vetuit inde discedere, quoad in amicitia bonã fide
rediissent. vt non adeò aliquando ridicula sit cautela Capollæ
Iudici permittentis litigantes in carcerem compingere, donec
conuenerint. sanè in re liquida quemquam ius suum cogere ab-
dicare iniuria fuerit. in obscura lite sumptibus, incommodis,
professionis suæ quemquam lucrorumque impedimentis exime-
re, publicè priuatimque vtile. Noui viros quosdam præclaros,
qui, inter mercatores nostros præsertim, arbitri nodos ad modũ
Alexandri discindere, quàm apices & argutias persequi malue-
runt. quod vtrisque fatius esset aliquid de jure remitti, quàm mo-
rã, lite, mercaturæque impedimentis retineri. neque ab eo agen-
di modo admodum dissidet *c. nisi essent x. de præbend.* & laudat ibi
Innocentius III. etsi non ex Iurisdictione, sed tanquam ex prouiden-
tia factum.

Lites concinnare, telam malitiosè texere, fila subtilia necte-
re, calumniari, tergiuersari dolis, malis artibus grassari, falsitate,
mendacio, simulatione obrepere, vera falsis intexere, falsa veris,
laruam induere, personatum agere, omninò præcauendum est.
nuda est veritas: veritatis amantes Iudices si terribiles se iis præ-
buerint, qui his vmbriis causam suam commendauerint, faciliè eas
noctuas dissipabunt. si sola Catonis præsentia Romanæ iuuen-
tutis insolentiam potuit in theatro Veneris continere. nec dubi-
tabunt id sibi incumbere, qui memincent se iurare se *cum verita-
te lites dirempturos. l. rem non nouam. C. de Iudic.* adeoque id affecta-
tuos quod eò ducit. cui quidpiam demandatum est, ea omnia
censentur esse commissa, sine quibus ad alterũ perueniri non po-
test. Ea igitur omnia, sine quibus ad veritatẽ perueniri nõ potest,
omnibus eã modis quærenda Iudici vmbre, ac noctuæ discutien-
dæ. inde juramentũ veritatis, quæstiones, & tormenta, à legibus
inuenta sunt. & testes censuris ad veritatem dicendã coguntur.
x. de test. cogend. & si veritatem peruerterint, falsi pœnã puniun-
tur. *l. 4. §. 1. ad leg. Cornel. de fals.* Falsus orator caret impetratis.

Sed & qui Iudici mentiri præsumpserit, causa vt cadat, in pari
vtriusque partis casu, quasi contra mendacem sit præsumendum,
admodum ratio suadet. Sed & pœnã mentienti in iudicio con-

L

stituta

7.

VII. Ad-
uersus Iu-
dicij pro-
cessu vi-
tia.

stituta est, de qua Tuscus *V. Mendax. concl.* 188.

Enimverò accuratissimum remedium foret iterum Censorum hîc officium impendere, qui litigantes tam principales, quàm subsidiarios, mendacio, & quæ eò refertur, simulationi deditos notarent, ac censoriâ pœnâ coercerent.

8. Quod nunc pertinet ad subsidiariorum vitia; Ad officium Iudicis pertinere tradit *Vlp. l. 9. §. 2. D. de offic. procons. non dissimulare si quos causarum concinnatores vel redemptores deprehendat: Si Iudex, inquit Iustin. Authen. de Iud. c. 7. aliquam senserit malignitatem ab aliquo ministranti fieri, expellat quidē auditorio suo eos, qui non cū vtili opinione causis rotuntur.* Incumbet ergo ei vt Procuratores, Aduocatos, aliosq; litium subministros intra legum præscripta coercet, ne cauillentur, malignentur, tergiversentur, ne lucro suo ciuilia illa bella serant, aut gerant. & Procuratorum quidem, vt hodiè sunt ingenia, sæpè lucri causâ, sæpiùs negligentia multus sudat labor in fuga reorum, in texendis dilationibus, proferendis iis in ferias aliosque terminos, quibus condemnatio, quam ex longinquo vident, proogetur, qui etiâ actorū partes agunt, dilationes à reis petitas, ita oppugnant, tanquam qui vincere nolint; vtpotè salariū aucupantes in singulos terminos constitutum; & cū causam, litē, totumque negotiū procurare deberent, vix aliud agunt, quàm vt terminos iudiciarios obseruent, clientibus curam, & sollicitudinē causæ, & eos frequētandi necessitudinē relinquunt. Iudicis erit sordidè malignū hunc animū seriò compescere; consuetudinē malignè sordidā abrogare, vt, quod voluerūt enixè *Impp. nemo ex industria protrahat iurgia; nam si Iudices, inquit Iust. in l. 11. §. 1. C. de Iud. noluerint, nullus tam audax inuenietur, qui possit inuito Iudicellitē protelare.* Iubet proinde *Conc. Trid. ses. 25. c. 10. in fin.* Iudicibus omnibus terminandis causis quantâ fieri poterit breuitate studeāt, ac litigatorū artibus, seu in litis cōtestatione, seu alia parte differenda, modis omnibus occurrant. & sicut iure ciuili causis terminandis, seu instantiæ finiendæ terminus fuit præscriptus; ita idem *Conc. ses. 24. c. 20.* mandat, vt lites omnes intra biennium terminentur, alioquin liceat partibus superiorem Iudicem adire.

9. In Aduocatis porrò cauere etiâ Iudices conuenit iurē iurando in singulas causas *l. 14 §. 1. C. de Iud. si videbitur exacto, ne causæ improbè patrocinentur, siue ab initio, siue postquam progressâ lite talem deprehenderit. sed neque vanâ spe fallant litigantes, vt Ciceronem imitentur, qui lib. 2. de Orat. ita de se refert: Soleo dare operam, vt de sua quisque re me ipse doceat, & vt ne quis alius adsit, quò liberius loquatur, & agere aduersarij causam, vt*
ille

ille agat suam, & quidquid de re sua cogitauerit, in medium proferat. Itaque cum ille discebat, tres personas vnus sustineo. summam animi equitate, meam, aduersarij, iudicis. Ita fiet quod promittit Fab. Fingat, inquit, apud se agi causam, & quid eum mouisset de eadem re pronuntiatum, id potentissimum apud quemcumque agetur existimet, & eum raro faller euentus, aut culpa Iudicis erit.

Dubiam causam si defendant vt probabilem, (vt sine crimine possunt. *Sot. de Iust. & Iur. l. 5. q. 8. art. 3.*) clientem suum certiore reddent, vt deliberare possit, litis euentum expectare, alexue se subiicere, an transigere malit; quod tum suadebunt in dubio semper Aduocati, si viri boni sint. 10.

Verbositatē etiam eorū constringent, Iudices, cogentque, vt hereant semper in causa, & quod Iudici probandum est, omisis ceteris argumentis, in eo mentem orationemque desigant, *Cic. l. 2. de Orat. vbi scilicet sit rei summa: nam ferē accidit, vt in causis multa dicatur, de paucis iudicetur. Fab. lib. 5. c. 13. quod si tenerent Aduocati satis, & curarent Iudices, vitarentur ingentia scriptorum volumina: quorum lectio à Iudicibus plus nunc temporis requirit, quàm iure exigat tota causarum actio, & iudiciorum agendorum apud Romanos ratio atque vsus postulabant. quod insigniter probat Marcelli exemplum; in l. 3. D. de his que intestamentis delentur. quod accuratē proponit Thuld. de caus. corrupt. Iud. lib. 4. c. 18. boni Medici est non sanare tantum, sed & celeriter. sed indocti dicunt omnia, doctis est electio, & modus. Fab. lib. 2. c. 18. qui paulò post: detrahere doctrinā aliquid orationi, vt limam rudibus, & cotes hebetibus, & vino vetustatem. cui rei valde nocet hodiernus vsus Aduocatorum, salaria pro numero pagellarum, articulorum, vel linearum taxandi, ac si ignobilis pictoris tabulas, æquo cum Apellis pretio æstimes. quod stomachabundus exagitat Thulden. d. lib. 4. c. 11.* 11.

Vt hodie res sunt, quantum absumus à dignitate Romanæ Reip. adeoq; causarū, senatorū, oratorū, & iure-consultorū, legis Cincix generositas laudari, nihil eius sperari potest. sed neque immota mansit apud Romanos Rep. nunc mole & magnitudine, suā vacillante. *Tac. lib. 1. quanquā enim res sanctissima sit ciuilis sapientia, & que pretio nūmario non sit æstimanda, nec dehonestanda, l. 1. §. 5. D. de ext. cog. nā si in dignitate positi lucro pecuniaq; capiatur, veluti abiecti, atq; degeneres inter vilissimos numerabuntur: l. 6. §. 5. C. de postul. tamen & Nero permisit, Suet. c. 17. vt litigatores pro patrociniis certam iustamq; mercedem darent. Obtinuit ergo, vt in honorariū centū aurei capi possent. l. 1. §. 11. D. de ext. cog. sed rectius, ex l. 1. §. 10. D.* 12.

eod. in honorariis Aduocatorum ita versari Iudex debet, vt pro modo litis, pro Aduocati facundia, & fori consuetudine, & iudicij, in quo erat acturus, estimationem adhibeat. Fori consuetudinē admittit lex, sed non quæ ad corruptelam pertinet.

13. Itaque quantisper in pagellas, articulos, lineas æstimationē, quæ passim ferè inualuit, è foro mittere non possumus, saltem Iudices quem concinnasse causam, & in plures pagellas, & periodos citra causæ meritū, produxisse deprehendent, lucro quod inde sperauerat, priuent, si quem strictis verbis causam amplè comprehendisse, & laconismo veritatis simplicitatē iuuisse, præmio vltra pagellarū numerū, pro studio, & non diuagata facundia donari curent. multi enim verba extendunt, quòd alioquin digna studio merces esset defutura. ita fiet, quòd sponte Causidici verboritate carere volent, & ad cōpendia redigentur Iliade maiora volumina. de quibus, si vmquam de aliis Callimachus, rectè dixeris, *magnū librum, magnū malum.*

14. Alterum Causidicorum vitium maledicentiam etiam compeſcent Iudices, agentque vt *Aduocati ita præbeant patrocina iurgantibus, vt non vltra, quam litium poscit vtilitas, in licentiam conuertiendi & malè dicendi temeritate prorumpant; agant quod causa desiderat, temperent se ab iniuria. l. 12. C. de except. nam si adeo procax fuerit, vt non ratione, sed probris putet esse certandum, opinionis suæ imminutionem patiatur. nec enim conuientia commodanda est, vt quisquam negotio derelicto, in aduersarij sui contumeliam aut palam pergat, aut subdolè. l. 6. C. de aduoc. adeò quidē vt nec cōsensus, aut mandatū eius, cuius causa agitur, Causidicū ab iniuriæ pœnis excusare debeat, nō magis quam mandatariū homicidā alterius iussio, nisi fortè quæ proponuntur ad causæ defensionē faciant.*

15. Sed & silentium seruari vbi tribunal est Iudicium, tum dignitas eorum, ac reuerentia exigit, tum ratio; ne aures Iudicum obtundantur; ne causas dicendas non audiant, ne non intelligant; ideoque rectè Isaia c. 32. *Erit opus iustitiæ pax, & cultus iustitiæ silentium.* Quod si igitur nimium obstrepant Aduocati, & verba clament, non rationes: remouere eos Iudex potest; vt fecit Antonin. Imp. in l. proximè. D. de his quæ in testam. delen. Speculator rit. de aduoc. n. 12. perf. nam Iudex. ita & refert Ant. Pannon. de dict. & fact. Alphonfi, lib. 4. c. 38. cum Medicus quidam Gallus, acutissimus quidem, sed sophista, ad agendas causas accessisset, forumque omne sophismatibus inuolueret, Alphonsum ei forum prohibuisse, decreto addito, vt lis omnis quam ille susciperet, iniusta censeretur.

feretur. sic Origenes ciniphes & ranas, quibus Aegyptij sunt percussi, vanam dialecticorum garrulitatem, & sophistica argumenta intelligit *c. 7. dist. 37.* gaudet veritas simplicitate, audiatur modò, & introspectatur: non clamoribus protegenda est, non ut bellum buccinas admittit, non ei placet

Clamorque virum clangorque tubarum:

non mores Nauoli;

Cum clamant omnes, loqueris tu; Nauole, semper reciprocam vult

causæ dictionem modestam, non strepitum inciuilem, sed si-

lentium reliquorum, quorum vices, aut functio non est lo-

qui. Vnde apud Romanos Secretarium dicebatur locus, in quo

causæ iudicabantur. Constantinopoli Silentium locus consilij

erat. Pauli Diac. *hist. miscell. l. 21.* refert Leonē celebrasse silen-

tium in tribunali decem & nouem accubituum aduersus ima-

gines. erat & schola seu collegium Silentiariorum, qui curam

haberent, ne quis in palatio strepitus excitaretur, sed silentiū

seruaretur. Apud Persas silentij quoque numen colebatur.

Hæc vitia à stirpe reciderentur, si & causidicorum aliorum-

16.

que pragmaticorum moderatus esset numerus; boni tantum,

non vaniloqui, non turpis lucri cupidi, non qui primoribus

tantum labris Astrææ fontes gustauerint, non quorū opinio

yllatenus est imminuta: sed qui ita se habuerint, vt per hunc

gradum meritò illis ad altiores dandus sit ascensus, vt pluri-

bus exequitur Thulden. *d. lib. 4.* nam suprema illa quam desi-

derat iudiciorum emendatio, ab aliq. quàm à supremo Prin-

cipe, qui omnia possit & velit, ea vix dum sperari potest.

Eademque cautio circa Notarios, Scribas, & Solicitatores

17.

adhibenda est. quos olim Cato fragili pennâ victum quæri-

tantes in ordinem redegit, vitia coercuit, fastum & arrogan-

tiam repressit.

Notariorū.

Denique vt à capite & corde vita fluit, adeoque tempera-

tura vitæ omnis, & sanitas; ita in iudiciis frustra quæras ma-

lorum succissionem, si caput sit languidum, si Iudex inquam

ipse labore, si vitiis ipsis virgeatur, que in aliis excindere eum

oportet, cuius non tantum negligentia illa in aliis prætereat,

sed exemplum in reliquis parturiat.

18.

IX. Iudicū.

Exempla parantur, quos iudex non, sed

Cum Iudex, alios quod monet, ipse facit.

Ad Iudicem itaque pertinet rerum omnium diligentif-

simè satageret, quibus breuissimus cuique liti cursus de-

tur, fomenta & occasiones litium tollantur, & quidquid

19.

est remoratum; secundum leges ipse saltem dirigantur, & dirimantur, secundum communem legum ratione nixam interpretationem. officium non nundinatione, aut ambitu adeptum, non malis artibus questum melioribus exequatur, ex forma iuramenti regat, consulat, iudicet. omnes quidem Deum ipsum iudiciis suis interesse sibi persuadeant, illum solum & Iustitię præcepta præ oculis habeant, ab eo pœnas sibi imminere etiam illi credant, qui nulli hinc rerum gestarum dare rationem tenentur. alij porrò meminerint se vel ad syndicatum vocandos, vel alias ad pœnas iniuste per sordes, vel malitiam iudicantium. improbi scilicet vt cingulo exuantur, & honore priuentur. *l. Iudices, C. de dign. l. 12.* sed & qui officio defuerint, emolumentis, quæ ex eo acquisierint, spolientur. *l. Iud. C. de annon. & trib. l. 10.* & superiores quidem siue per appellationem, siue aliàs aditi diligentissimè despiciant, ne inferiores in litibus cognoscendis & finiendis delinquant. Principes etiam consultissimum est non tantum optimos quosque rebus iudicandis admouere, sed resciscere an sibi similes maneant, an in melius mutantur, quales Magistratus ostendat viros, quin & ipso met interdum, quantum maiora Reip. negotia patiuntur iudiciis interesse & præesse. Fecit id Augustus, Seuerus, Traianus, Adrianns, Anthoninus, multiq̃ue alij Romani Principes; Carolus Magnus, Lotharius I. Philippus Augustus, Carolus Sapiens, Ludouicus XII. aliiq̃ue Germanorum & Francorum Reges, Robertus III. Schotorum Rex; Carolus Audax Belgarum Princeps, Parlamento Mechliniæ à se instituto iuri ibi dicendo sæpissimè ipse præfuit, eoq̃ue Iustitiæ, & Imperij Belgici à patre conditi supremam ipse potestatem insigniter stabilivit.

20. Sed & illud superiores Iudices seruare oportet, & mirum in modum ad minuendas lites facit, si, vt ipsi inferiores Iudices neminem opprimant, aut concutiant, diligenter animaduertunt: ita etiam ipsos litigantes, qui dicere solent, se malos Iudices fuisse perpeffos, perperâ & iniquè iudicatum, quamuis manifestâ veritate fuerint superati, appellationis remedio, non ad euadendam sed inferendam oppressionem abutentes, non damnatione tantum in expensas, quæ liberaliter contra tales sycophantas taxandę sunt; sed etiam multâ insigni ob temerariam & malitosam appellationem castigent. Ita abhorrebunt à litibus formidine pœnæ; iudiciis, ac Iudicibus sua constabit auctoritas, & honor: qui omnibus Iudicibus

bus est impendendus. *h. om. C. quando prouocare non est necesse c. vt debitus de appellar.* id enim agendum est diligenter, quod Cicero 3. *de leg.* monet, vt subditi non solum obtemperent, obediantque Magistratibus, sed vt eos etiam colant, diligantque: & quod monet D. Paulus *ad Gal. 5. si inuicem mordetis, videte ne ab inuicem consumamini.*

Quod etiam refertur, ne Iudices superiores facile aduersus inferiores querelas recipiant, decreta inhibitiua, & causarum auocatoria emittant, vnaue iurisdicctio quomodocumque alteram extra iuris præscripta ne impediatur, sed inuet potius, atque in vnum conspiret: vt plures equi curram iustitiæ trahentes loco quique suo.

Enimvero aduersus inueteratas consuetudines irrationabiles, litium plurimarum genitrices, que populari errore inducuntur, insurgere eos oportet, penes quos rerum summa, & populi regimen. Neque eam in rem quidquam efficacius, quam vt omnes passim obseruare consuetudines ad Principem mitti iubeantur, vt in eius sanctiori concilio examinentur, que contra rationem sunt, reprobentur; que ratione nixæ, emolgentur. Ita sæpius constituere Principes nostri, quorum Belgicæ ditiones sunt omnes consuetudinariæ; & nouissimè Albertus & Isabella *edicto an. 1611.* Nascituris porro prauis consuetudinibus iterum resuscitandum atque opponendum est Censorum officium, qui mores sensim obrepentes aut validè prodentes sistant, disturbent, atque exterminent. luxum publicum, priuatumque notent, in decoctores animaduertant, filios-familias prodigos, & Macedonianos creditores coërceant, omnes qui censum nisi post omnia calendaria maculata non putant, qui vsuris res augent, & qui absorbent. Vnde exinde creditorum inter sese, & cum debitoribus lites, quibus illud censorium Martialis præcinendum foret.

Et Iudex petit, & petit patronus,

Soluas censo Sexta creditori.

Huiusmodi decoctorum lites vt breuibus terminis circumscribantur, & solutio mox indicatur, ideo expedit, vt ea amaritudo à residui consumptione deterreat, aut saltem tempestiuè creditoribus quod suum est tribuatur. aliàs commiseratio crudelitas est: vt & illa Romana, quæ debitorem pluribus creditoribus secundum dabat, terrebat tamen. Ago de decoctoribus; nam aliis debitoribus per fortunæ iniquitatem in-

fælicibus non sunt auferenda miseranda iuris remedia, sed nec illa tamen, quod sæpè solet, litibus implicanda, quæ iuris beneficium inane reddunt.

Usurarum voraginem & usurariorum, qui fœnerando iudaizant, hydropicam, & nunquam expletam sitim si Magistratus, quantum necessitas permittit, præsciderit, magnam etiam partem litium abegerit: si Montes pietatis, qui aut gratis, si sufficiant elemosynæ, aut modico interusurio quantum aceruus pecuniæ redituū, sumptuum, expensarum annexum dumtaxat habet mituentur; populi pauperies magnum subleuamen senserit, vt experientia Belgica testatur.

24. Si dotium immensam largitatem Principes restrinxerint; multas familias conseruauerint. Mahomet quidem sine dote sponsas nubere voluit, sed difficile id impetratum. Apud Romanos non omne patrimonium in dotem dare licuit. Apud Venetos, Massilienses, Polonos summa quæ excedi non possit, præscripta. saltem ad ratam aliquam verè possessi patrimonij dotes restringi, admodum proficeret familiis non exhauriendis, & litibus minuendis; atq; virtuti ante nummos querendæ, ac denique concordia publicæ, vt videtur Plauto;

*Si opulentiores pauperiorum filias
Ut indotas ducant uxores domum
Et multo fiat ciuitas concordior,
Et invidia nos minore vtamur, quam vtimur.*

Nunc litigatur de dote promissa non numerata, nunc de inofficiosa, nunc de soluto matrimonio repetenda, nunc ad inopiam marito vergente conseruanda, nunc de illius ante alios creditores prælatione, nunc de rerum in dotem datarū iniusta astinatione, & sexcentæ aliæ quæstiones mouentur, cessaturæ cum virtus vxorū maius in dote momentum feret, quàm pecunia.

25. Sed & delictorum, quæ paulò antè proposuimus, aliorumque impunitas magnam segetem litibus subministrat. demeticam ergo oportet, & materiam mali subtrahi, in aliisque crimina omnia & reos quàm diligentissimè inquire, & puniri. modis tamen à iure, & specialiter famoso. *qualiter & quando. x. de accusi.* approbatis. Qualis non fuit Conani Schotorum Regis aroa perforata, in templo cuiusque vrbis posita, in quam cui libet incognito libellum accusatorium immittere, additis criminis consciorum nominibus, & reo damnato parte media bonorum delatori cedente, sed neque nebulonum fraudes probandæ,

bandę, neque Principes per præmia delatores excientes; *apud quos plena*, inquit Polyb. *omnia suspicionum, & vix secreta domuum sine formidine.* Delatores, inquit Tacitus 4. *Annal. hominum genus publico exitio repertum, & pœnis numquam satis coërcitum.* & Tiberius quidem tantum licentię delatoribus dedit, *ut plerique criminis postulati ante iudicium supplicium præuenerint.* Sed probius remedium Platonis, ut delatores publici, viri probi, iuratiq̄ue ordinentur, ad perquirenda maleficia, *lib. 3. de leg.* & ad eum morem apud Ecclesiastica tribunalia testes synodales, & promotores instituti, & in foro seculari sculteti, bailliui, droffardi: qui ex officio crimina persequuntur, quasi publico nomine. sed de his alibi.

Impræsentiariū autem sufficit monuisse, crimina quàm diligentissimè persequenda, nec flaccidè, sed ex Iuris rigore, cum lenitate punienda; idq̄ue quàm celerrimè, ut vulnus per crimen Reipub. inflictum, antequam putrescat, vindictam remediumq̄; accipiat. rarò enim medicina prædest, si venenū in corpore diu latere permittatur. crudelitas acerbissima est, quę trahit pœnam;

Morsque minus pœna, quàm mora mortis habet.

Quos tenet carcer inclusos, aut conuictos velox pœna subducatur, aut liberandos custodia diuturna non maceret. *l. 5. C. de custod. reor.* vbi Gratianus Iudicem desidem, ac resupinâ ceruice tantum titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna decem auri libris mulctat. Legale spatium criminalibus litibus terminandis biennium est, atque ad breuius restringi potest si rei per se causam dicant, & sine fucis causa peragatur. Et quidem in appellationum instantia Pius V. sanxit, ut nisi intra menses sex expediantur, Iudex primæ instantię pecuniariam pœnam possit exequi, sine appellationis præiudicio. In Prouincia Mechliniensi curiæ Ecclesiasticæ ex statuto obseruant, ut sententię quę nõ excedunt 50. floren. executioni mandentur; & in criminalibus cum eam summam mulcta excedit, expensarum tamen fiat executio. & Trid. *ses. 24. c. 20.* nisi infra biennium causæ Ecclesiasticæ fuerint terminatæ, facultatem facit partibus superiores adeundi, qui causam in eo statu assumant, & quam primùm terminent. idemq̄ue Concilium appellationes reiicit, à sententiis non definitiuis aut definitiuarum vim habentibus.

Et apud Belgas plerisque locis in criminalibus non admittitur appellatio in iudiciis secularibus. Optandum tamen est

set ne à paucis rusticis eæ sententię ferrentur, sed causę coram
iis instructę pro reorum commoditate, & ne inferiorum dy-
nastarum Iurisdictione excindi videatur, ad suprema Princi-
pum tribunalia, aut criminales aliquot assessores perpetuò à
Principibus designandos mitterentur, ex quorum censura
sententia diceretur. quoniam de capite hominis nulla cautela
nimis cauet. quare & capturā nec leuibus iudiciis, nec leui
causā faciēda est, nec squallida, obscura, seu aliàs præter custo-
diam incommoda, neque compedibus & manicis faciēda est:
nam id ad tormenta & pœnas pertinet; iuxta *Psalm. 149. Ad
faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis: ad alligandos reges eorum in compedibus. & nobiles eorum in manicis ferreis.*
Sed nec ad torturam deueniatur nisi ex iudiciis legitimis, cla-
ris, & delicto proximis. quorum copia reo etiam non petenti
fiat (quanquam Interp. edicti 1611. data 28. Nou. 1611. in cri-
minalibus id vltteriùs non fieri iubeat, quàm sit hæctenus con-
suetum) de corpore delicti constet: moderatā humani Iudicis
arbitrio, & pro qualitate ætatis, sexus, roboris torquendi, sit
tortura. nec repetenda, nisi ex vrgentioribus nouis iudiciis,
nec vnquam ferè vltra vicem tertiam, nec ad complices no-
minandos; neque enim eculeo ea nominatio exigenda est,
quæ & sine eo facta exilis fidei habenda est.

28. Denique vbi appellationes admittuntur, satius esset sine
intermediis ad supremos Iudices acta referri, & si ab interlo-
cutoris appellatum fuerit interea, non omitti instructionem
causę criminalis, quo nihil temporis depereat reo liberando,
vel publicę vindictę, quam bis dat, qui citò dat; nam vt im-
punitas delicta prouocat, ita & dilatio, quæ temporariam ve-
hit impunitatem:
Sed & delictorum, litiumque criminalium occasiones am-
putandę sunt. Lupanaria omnino, vbi possunt, tollenda. Ludi
& alex prohibendę, vnde nascuntur tumultus, rixę, cædes, iur-
gia, iniurię, conuitia: quarum actionum vbi mors secuta non
fuerit, ex tabulis legum Brabantię officario prompta mul-
ta est, & apud Antuerpienses huiusmodi inter partes actio-
nibus cognoscendis, & maximè componendis Iudices specia-
les dati sunt, sub nomine *Pacificatorum*. Sed & otiosorum ad-
eoque vitiosorum inspectio necessaria est; nam ex otio ex-
æstuat magna malorum cohors, & inde litium. quibus præca-
uendis Ægyptij apud prouinciarum Præsides profiteri tene-
bantur, vnde viuerent, qui se familiamque alerent, quam ar-
tem,

tem, aut disciplinam exercerent.

Ad extremum, processus ipse & stylus iudiciarius à nœuis suis omnibus est purgandus, in eoque Iudicis industria summo perè præstat; in eo quidem corrigendo, sicubi per vitia temporum nostrorum est corruptus: alioquin in eo quàm accuratissimè obseruando, vbi non est viciatus. Generalissimum porrò vitium in longæuitate, ac ferè immortalitate litium consistit, vnde & vniuersale Concilium Trid. monet *sess. 25. c. 10.* omnes Iudices, vt terminandis causis quantà fieri poterit breuitate studeant, ac litigatorum artibus, seu in litis contestatione, seu aliâ parte differenda, modis omnibus ac termini præfixione, aut competenti aliâ ratione occurrant. Cui celeritati promouendæ præconem in iudiciis optat Anthon. Fab. *C. l. 9. tit. 22.* qui litigantibus semper inclamet *Hoc age.* vt dilationes non necessarias non exigant, neque Iudex concedat. Feriæ etiam non in populo festæ, & quæ vocantur festa palatij, tollendæ sunt, aut saltem minuendæ, ex ratione apud Tacitum *lib. 3. si pro benignitate Diuis grates agerentur; ne totum quidem annum supplicationibus sufficere; ideoq; oportere diuini sacros, & negotiosos dies: quibus diuina colerentur, & humana non impedirentur.* Et litigantes per sese potius audiantur, quia lites, vt rumores, & fama, eundo crescunt. & quantum fieri potest, summarie semper procedatur. Sed & Faber alterum breuiendarum litium remedium suggerit Compromissum. de quo iam pluries, sed maximè *l. 1. cap. 26.* alij alia. nemo autem admiserit monomachiam, similisve modos olim vulgares, hodie apud Polonos, Moscos, & quosdam alios populos etiamnum vsitatos: quæ furiosa sunt remedia & Dei tentatiua. Comitæ etiam populi subito arbitrio iudicantis periculosa sunt. nullius rei bonus author populus censetur, nisi boni ductores præeant.

CAPVT VII.

De breuitate & ordine Iudiciorum.

Allaborare Iudices quàm diligentissimè oportet, vt sciant quæ inter partes controuersia agitur, id est, statum causæ intelligant: eò enim omnia dirigi oportet, vt rectè Eschin. *in oratione contra Xenophontem* à Iudicibus petit, ne Demosthenè permittant euagari, sed dicere de ipso statu

294

Processus
stylus.i.
Cause statu
tus nota
tur.